

Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз

Пахненко О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумського державного університету

Семенов А.Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумського державного університету

Мілютіна М.О.

студентка
Сумського державного університету

У статті проведено порівняльний аналіз розвитку страхового ринку України та країн Європейського Союзу за показниками кількості страхових компаній, структури страхового ринку за видами страхування, рівня страхових виплат, щільності страхування, проникнення страхування, частки зайнятих у страхуванні. За результатами аналізу визначено основні недоліки у функціонуванні страхового ринку України та запропоновано комплекс заходів щодо їх зменшення.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страхова компанія, страхові премії, рівень страхових виплат, щільність страхування, проникнення страхування, Європейський Союз.

Пахненко Е.М., Семенов А.Ю., Милютин М.А. СТРАХОВОЙ РЫНОК УКРАИНЫ И СТРАН ЕС: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

В статье проведен сравнительный анализ развития страхового рынка Украины и стран Европейского Союза по показателям количества страховых компаний, структуры страхового рынка по видам страхования, уровня страховых выплат, плотности страхования, проникновения страхования, доли занятых в страховании. По итогам проведенного анализа определены основные недостатки в функционировании страхового рынка Украины и предложен комплекс мероприятий по их уменьшению.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховая компания, страховые премии, уровень страховых выплат, плотность страхования, проникновение страхования, Европейский Союз.

Pakhnenko O.M., Semenoh A.Yu., Milyutina M.O. INSURANCE MARKET OF UKRAINE AND EU COUNTRIES: COMPARATIVE ANALYSIS

The article provides a comparative analysis of the development of the insurance market of Ukraine and the European Union countries in terms of the number of insurance companies, the structure of the insurance market by type of insurance, the claims ratio, the insurance density, the insurance penetration, the share of employed in insurance sector. Based on the results of the analysis, the main shortcomings in the functioning of the insurance market of Ukraine were identified and a set of measures to reduce them was proposed.

Keywords: insurance, insurance market, insurance company, insurance premiums, claims ratio, insurance density, insurance penetration, European Union.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Страховий ринок Європейського Союзу є найрозвиненішим у світі, за обсягами страхових премій він займає більш ніж третину світового страхового ринку. В розвинених європейських країнах сформувалася висока страхова культура: високою є частка добровільного страхування майна і відповідальності, розвиненими є види особистого страхування, зокрема медичне страхування, страхування життя, страхування від нещасних

випадків. Порівняно з країнами Європи страховий ринок України знаходиться на суттєво нижчому рівні розвитку, характеризується недостатньою капіталізацією і фінансовою стійкістю страхових компаній, незбалансованістю розвитку окремих видів страхування, низькою зацікавленістю населення у страхових послугах. Проте спрямованість України на європейську інтеграцію визначає необхідність проведення порівняльного аналізу вітчизняного та європейського страхового ринку для

виявлення та подолання основних недоліків та диспропорцій вітчизняного страхового ринку, забезпечення його стійкості та конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування страхового ринку в цілому та окремі проблемні аспекти його розвитку досліджуються у роботах таких науковців, як В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, О.В. Козьменко, С.С. Осадець, Н.М. Ткаченко, В.М. Фурман та ін. Сучасний стан та перспективи європейської інтеграції страхового ринку України розглядали у своїх роботах Л.І. Васечко, О.С. Журавка, Ю.М. Попова, О.Ф. Філонюк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу до функціонування страхового ринку з боку вітчизняних науковців, рівень його розвитку залишається вкрай низьким порівняно з європейськими країнами. Потребують аналізу не тільки основні характеристики поточного стану страхового ринку, закономірності та недоліки його розвитку, а й взаємозв'язки між загальноекономічними та специфічними факторами і показниками розвитку ринку, формування комплексу заходів щодо вдосконалення його функціонування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проведення порівняльного аналізу основних показників розвитку страхового ринку України та країн ЄС, виявлення основних проблем у функціонуванні вітчизняного страхового ринку та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш узагальнюючими критері-

ями, які дають змогу дослідити стан страхового ринку, його структуру та рівень розвитку, є показники кількості страхових компаній, обсягів та структури зібраних страхових премій, рівня страхових виплат, коефіцієнти щільності та проникнення страхування, а також частки зайнятих у страховій діяльності. Під час проведення порівняльного аналізу розвитку страхового ринку різних країн найбільш інформативними є відносні показники. Значення основних показників розвитку страхового ринку України порівняно із середньоєвропейськими мінімальними та максимальними значеннями показників у країнах ЄС станом на 2015 р. представлено в табл. 1.

Кількість страхових компаній в Україні є досить значною. Станом на кінець 2015 р. була зареєстрована 361 компанія. За підсумками 2016 р. їх кількість скоротилася до 310, а на кінець I півріччя 2017 р. становила 300 компаній. Поряд із тим, аналізуючи концентрацію страхового ринку України, можна зробити висновок, що 99,5% ринку страхування життя контролюють 51,3% страхових компаній (за даними 2016 р.), а по інших видах страхування 96,1% ринку належить 36,9% страховим компаніям (99,9% даного ринку – у 73,8% компаній *pop-life*). Таким чином, високий показник кількості страхових компаній в Україні не є свідченням високого рівня конкуренції й ефективності функціонування страхового ринку, велика кількість страхових компаній перебуває у «замороженому стані» та має надзвичайно малі обсяги страхової діяльності [3]. Навпаки, капіталізація більшості вітчизняних страхових компаній є низькою, для багатьох із них проблемним є прийняття на стра-

Таблиця 1

Основні показники розвитку страхового ринку в Україні та країнах ЄС у 2015 р.

Показники	Україна	Значення показника в країнах ЄС		
		середнє	мінімальне	максимальне
Кількість страхових компаній, од.	361	114	8 (Латвія)	549 (Німеччина)
Частка премій на страхування життя у загальному обсязі валових премій, %	7,4	49,5	8,1 (Ісландія)	82,6 (Швеція)
Рівень валових страхових виплат, %	27,2	69,9	43,6 (Люксембург)	104,1 (Нідерланди)
Проникнення страхування, %	1,5	7,4	0,9 (Латвія)	11,4 (Фінляндія)
Щільність страхування, євро на одну особу	29	2022	97 (Румунія)	81551 (Ліхтенштейн)
Частка зайнятих у страхуванні до загальної кількості зайнятого населення, %	1,5*	0,45	0,07 (Туреччина)	1,79 (Люксембург)

*Примітка: зайняті у фінансовій та страховій діяльності

Джерело: складено авторами за даними [1; 2; 5; 7]

хування великих та рідкісних ризиків навіть на умовах перестраховування.

Серед європейських країн також є такі, що мають велику кількість страхових компаній, зокрема, Німеччина (549 страхових компаній у 2015 р.) та Великобританія (532 компанії), які є світовими лідерами на страховому ринку. Проте у більшості європейських країн кількість страхових компаній знаходиться на рівні 50–70, середньоєвропейський показник – 114 компаній.

Зовсім іншою порівняно з європейськими країнами в Україні є структура страхового ринку за співвідношенням страхування життя та загальноризиковими видами страхування. Так, у більшості розвинених європейських країн страхування життя використовується як інструмент формування заощаджень фізичних осіб, у тому числі для накопичення коштів на пенсію, тому частка премій, отриманих від страхування життя, у таких країнах є високою (наприклад, у Швеції – 82,6%, у Фінляндії – 81,7%, в Італії – 78,2%). Також суттєво більша частка премій зі страхування життя у цих країнах пов'язана з високим рівнем життя населення, достатністю грошових надходжень громадян для формування заощаджень, у тому числі у формі страхування життя.

Якщо аналізувати середньоєвропейські показники, то співвідношення премій зі страхування життя і премій з інших видів страхування є майже рівним: частка валових премій на страхування життя у 2015 р. становила 49,5%. В Україні ситуація є протилежною: відзначається суттєве переважає надходжень страхових премій по загальноризикових видах страхування, їх частка у 2015 р. – 92,6%). Показник питомої ваги премій на страхування життя у загальному обсязі валових премій в Україні є найнижчим у Європі. Низькими є значення цього показника також в Ісландії (8,1%) та Туреччині (12,2%).

Наступним показником, що характеризує розвиток страхового ринку, є рівень страхових виплат. Зважаючи, що в європейських країнах значною є частка страхування життя, за яким страхова виплата здійснюється обов'язково та, крім страхової суми, включає також інвестиційний дохід, тому загальний рівень страхових виплат у країнах ЄС є високим і в середньому становить близько 70%. Аналізуючи статистичні дані, можна зауважити, що в деяких країнах в окремі звітні періоди показник рівня страхових виплат навіть перевищував 100% (наприклад, у Нідерландах у 2015 р. він становив 104%). Найнижчий рівень страхових

виплат у 2015 р. був зафіксований у Люксембурзі зі значенням 43,6%. В Україні страхові виплати є нижчими від мінімального по Європі показника в 1,6 рази. З одного боку, причиною такої ситуації є невелика частка страхування життя в структурі страхового ринку України. З іншого боку, дослідження рівня страхових виплат виключно по загальноризикових видах страхування в країнах ЄС (без урахування медичного) засвідчило, що в 2015 р. середнє значення цього показника становило 64%, що більш ніж удвічі вище, ніж в Україні. Отже, причинами низького рівня страхових виплат в Україні можна вважати неефективність роботи вітчизняних страхових компаній, низьку платоспроможність та їх не добросовісність у виплаті страхових відшкодувань.

Наступний етап дослідження стану і розвитку страхового ринку полягає у визначенні його ролі в економіці шляхом аналізу рівня проникнення страхування (співвідношення страхових премій до ВВП), щільності страхування (розміру страхової премії на душу населення) та частки зайнятих у страховому секторі [4].

Стосовно останнього показника можна відзначити, що, відповідно до даних Державної служби статистики України, частка зайнятих загалом у фінансовому та страховому секторі становить близько 1,5% зайнятого населення. Зважаючи на пропорції розвитку банківського, страхового сектору та інших небанківських фінансово-кредитних установ в Україні, можемо припустити, що частка зайнятих безпосередньо у страхуванні не буде перевищувати третини значення наведеного показника. В країнах ЄС частка населення, що працює у страхових компаніях (показник включає лише кількість прямих співробітників страхових компаній, без страхових посередників), у 2015 р. становила в середньому 0,45%. Таким чином, показник частки зайнятих у страхуванні в Україні відповідає середньоєвропейському рівню.

Проаналізуємо більш детально показник щільності страхування. В середньому, за даними 2015 р., у країнах ЄС на страхування витрачається 2 022 євро на рік у розрахунку на одну особу. Основну частку цієї суми займають страхові премії зі страхування життя (1 227 євро на особу). В Україні в 2015 ро. ці показник щільності страхування становив 694 грн., або за середньорічним курсом НБУ – 28,6 євро на особу. Порівняно з європейськими країнами цей показник є вкрай низьким і більш ніж утричі меншим від

показників країн із найнижчими значеннями показника щільності страхування: Румунії (97 євро на особу), Латвії (112 євро), Болгарії (138 євро).

За розміром премій на одну особу в розрізі видів страхування найбільше відставання України від європейських країн спостерігається у страхуванні життя: показник щільності страхування життя у 2015 р. в Україні становив 51 грн. (або 2,1 євро), що у сім разів менше мінімального показника серед країн Європейського Союзу (15 євро на особу в Туреччині, 20 євро – у Румунії). Найменший розрив за значенням показників щільності страхування спостерігається у автострахованні: витрати громадян України на даний вид страхування у 2015 р. становили в середньому 183 грн., або 7,6 євро на особу, тоді як у середньому в Європі – 223 євро на особу (рис. 1).

Важливим показником, що характеризує розвиток страхового ринку, є проникнення страхування – частка страхових премій у ВВП. За даним показником Україна в 2015 р. обігнала такі країни, як Латвія (0,9%) та Румунія (1,2%). У цілому можна відзначити, що в найбільш розвинених європейських країн (Фінляндії, Великобританії, Франції, Швейцарії) рівень проникнення страхування є найвищим і знаходиться на рівні близько 9–11% ВВП

(рис. 2). Друга група країн характеризується високим рівнем проникнення страхування (4–7% ВВП), який, однак, є дещо нижчим від середньоєвропейського значення – 7,4%. До цих країн належать Швеція, Німеччина, Австрія, Іспанія, Люксембург тощо. Наступна група країн включає переважно країни Східної Європи (Чехія, Польща, Угорщина, Болгарія та ін.) та характеризується найнижчими показниками проникнення страхування, що не перевищують 3%.

Узагальнюючи результати проведеного порівняльного аналізу страхового ринку України та країн ЄС, можна зробити висновок, що практично за усіма дослідженими показниками вітчизняний страховий ринок демонструє суттєво гірший рівень розвитку не тільки порівняно з найрозвиненішими європейськими країнами, а й іншими країнами Східної Європи.

Серед основних факторів, що спричинюють наявність проблем у розвитку вітчизняного страхового ринку, можна виділити такі. По-перше, незадовільною є структура страхових портфельів багатьох українських страхових компаній. Зокрема, низький попит на страхові послуги призводить до нарощення обсягів страхової діяльності переважно за рахунок обов'язкових видів страхування, за

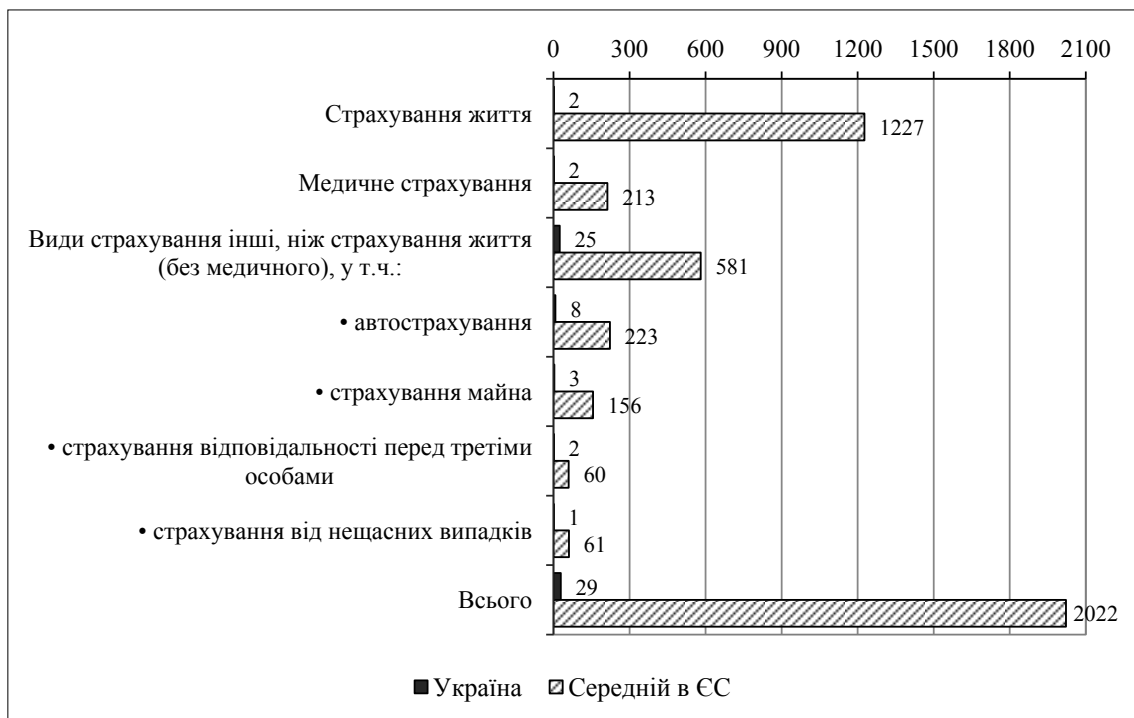

Рис. 1. Витрати на страхування в Україні та країнах Європейського Союзу в 2015 р., євро на одну особу

Джерело: складено авторами за даними [2; 5; 7]

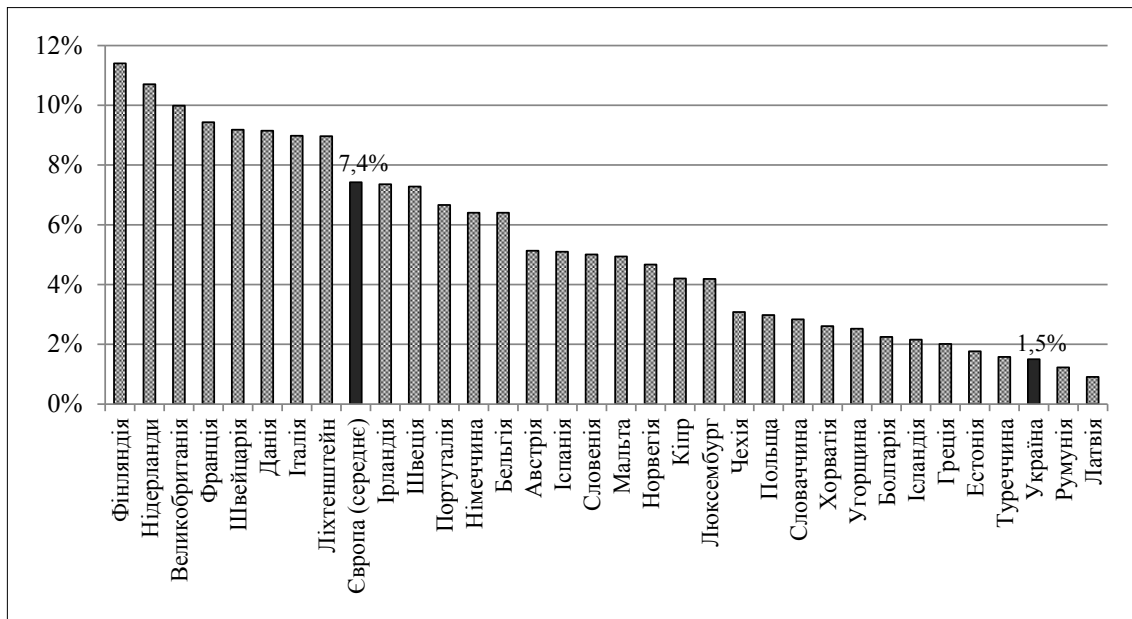

Рис. 2. Коефіцієнт проникнення страхування в країнах Європейського Союзу та Україні в 2015 р., %

Джерело: складено авторами за даними [2; 5; 7]

якими нормативно встановлені розміри страхових премій та умови здійснення страхових виплат. Це обмежує можливості страхових компаній впливати на розміри ризикових надбавок та регулювати норму прибутку від страхової діяльності. По-друге, серед добровільних видів страхування переважають найбільш ризикові (зокрема, КАСКО-страхування), по яких страховим компаніям легше наростити обсяг страхових премій, але які потребують і більших страхових виплат. По-третє, недостатньо розвиненим залишається ринок страхування життя, тому страхові компанії в Україні не є потужними інституціональними інвесторами. Крім того, фінансовий ринок характеризується обмеженістю надійних та ліквідних фінансових інструментів, що не дає змоги страховим компаніям ефективно реалізовувати інвестиційну діяльність, формуючи інший складник доходів страховика – інвестиційний дохід.

У сукупності названі фактори призводять до низької платоспроможності та недостатньої фінансової стійкості страхових компаній, зумовлюючи один із базових недоліків вітчизняного страхового ринку – низький рівень страхових виплат та проблеми доброчесності страхових компаній під час виплати страхових відшкодувань. Це, своєю чергою, є додатковим чинником негативного іміджу страхових компаній, недовіри населення до страхових компаній та незацікавленості у страхових продуктах.

Низька платоспроможність населення разом із відсутністю страхової культури та недовірою до страхових компаній зумовлюють низький попит на страхові послуги за більшістю видів добровільного страхування. Крім того, труднощі в розвитку деяких видів страхування в Україні зумовлені чинниками макрорівня. Наприклад, перешкодами розвитку медичного страхування є організація всієї системи охорони здоров'я, відсутність взаємозв'язку між страховими компаніями і лікарнями, неможливість відслідковувати грошові потоки по оплаті за медичні послуги, відсутність єдиних баз даних пацієнтів, неможливість багатьох лікарень надавати низку медичних послуг, передбачених полісом медичного страхування, через відсутність необхідного обладнання, що потребує значних вкладень коштів.

Ураховуючи комплексність і взаємопов'язаність усіх перелічених проблем, їх вирішення також повинно мати комплексний, багатоаспектний характер та враховувати різні макроекономічні і соціально-демографічні чинники. Так, зростання попиту на страхові послуги з боку макрорівня має забезпечуватися ефективною економічною політикою держави щодо збільшення доходів населення і підвищення страхової культури, а з боку страхових компаній – поліпшенням їх іміджу, доброчесністю у виплаті страхових відшкодувань, вчасністю розрахунків та про-

зорістю критеріїв оцінки ризиків, суми збитку і страхового відшкодування.

Збільшенню частки страхування життя в структурі страхового ринку України сприятимуть розвиток та популяризація накопичувального страхування у цілому, а також зростання економічного рівня життя населення, що призведе до збільшення заощаджень.

Збільшення рівня страхових виплат може бути досягнуте за підвищення фінансової спроможності страхових компаній, у тому числі шляхом збільшення їх доходів від інвестиційної діяльності. Умовами реалізації цієї мети на макрорівні є стабілізація економіки у цілому, банківського сектору і сприяння розвитку фондового ринку; на мікрорівні – формування збалансованої структури страхового портфеля страхових компаній, ефективна маркетингова політика щодо страхових послуг.

Висновки з цього дослідження. Проведений аналіз розвитку страхового ринку України порівняно з країнами Європейського Союзу засвідчив, що за показниками щільності страхування, проникнення страхування та рівня

страхових виплат Україна знаходиться на останніх та передостанніх позиціях серед країн Європи. При цьому негативно характеризує вітчизняний страховий ринок не тільки його суттєве відставання від таких розвинених країн, як Німеччина, Швеція, Фінляндія, Франція та інших, а й значно слабші позиції порівняно з країнами Східної Європи – Болгарією, Угорщиною, Чехією, Польщею, Словаччиною. Основними проблемами у розвитку страхового ринку є: формування незбалансованої структури страхового портфеля окремих страхових компаній та зумовлені цим диспропорції у розвитку різних видів страхування; низький рівень страхових виплат та проблема доброчесності страхових компаній; недовіра населення до страхових компаній та низька зацікавленість у страхових продуктах; обмеженість надійних і ліквідних фінансових інструментів для реалізації інвестиційної діяльності страхових компаній. Усі визначені проблеми та диспропорції розвитку страхового ринку України є взаємопов'язаними та потребують комплексного вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Database – Eurostat // European Commission [Electronic resource]. – Access mode : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
2. European Insurance in Figures – 2015 data // Insurance Europe. – December 2016. – 52 p. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20Insurance%20in%20Figures%20-%202015%20data.pdf>.
3. Васечко Л.І. Актуальні питання розвитку страхового ринку України / Л.І. Васечко // Економічний простір. – 2016. – № 109. – С. 146–154.
4. Журавка О.С. Аналіз сучасного стану страхового ринку України / О.С. Журавка, А.Ю. Васильчук // Ефективна економіка. – 2017. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5493>.
5. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nfr.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html>.
6. Нові вектори розвитку страхового ринку України : [монографія] / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва [та ін.] ; кер. авт. колективу д. е. н., проф. О.В. Козьменко. – Суми : Університетська книга, 2012. – 317 с.
7. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.